

ПО НЯКОИ ИКОНОМГЕОГРАФСКИ ПРОБЛЕМИ НА ПРОМИШЛЕНОТО РАЗВИТИЕ НА СТРАНДЖАНСКИЯ КРАЙ

М. Михайлов, Ст. Цанев

Основна цел на нашето проучване е да разкрием отрасловата и териториалната структура на промишлеността, особеностите, закономерностите и тенденциите в перспективното промишлено развитие на Странджанския край.

Под „Странджански край“ ние разбираме територията от българската част на планината Странджа, прилежащите ѝ на север хълмисти земи и странджанското черноморско крайбрежие, с които тя е в непосредствени стопански връзки, т. е. това е по-голямата част от територията, която административно е обхваната най-вече от селищните системи на Бургаски окръг: Малко Търново, Мичурин, Грудово и Созопол. Площта на тази територия е 3236 km², а броят на населението възлиза на 57 484 души (1980 г.).

В своето социално-икономическо развитие този край на родината ни относително изостава. За развитие на промишленост може да се говори едва след историческия Априлски пленум на ЦК на БКП (1956 г.), когато започнаха да се строят промишлени предприятия. По-бавните темпове в развитието на Странджанския край доведоха до някои отрицателни демографски последиствия. Така например броят на населението през 1980 г. е намалял с 22 093 души в сравнение с 1946 г. Това се отрази и върху географската му гъстота и разпределение, която е вече под 17 д./km² при 56,6 д./km² за Бургаски окръг и 80,0 д./km² средно за страната (1980 г.). Така възникна главният проблем за ускоряване икономическото, социалното и културното развитие на този край.

В промишленото развитие на Странджанския край се разкриват два етапа. Първият етап обхваща времето от 1956 г. до 1970 г., когато след Априлския пленум на ЦК на БКП (1956 г.) се разгърна широка проучвателна работа за разкриване на полезните изкопаеми в Странджа планина. В резултат на това започна ускореното разработване на меднорудните залежи в

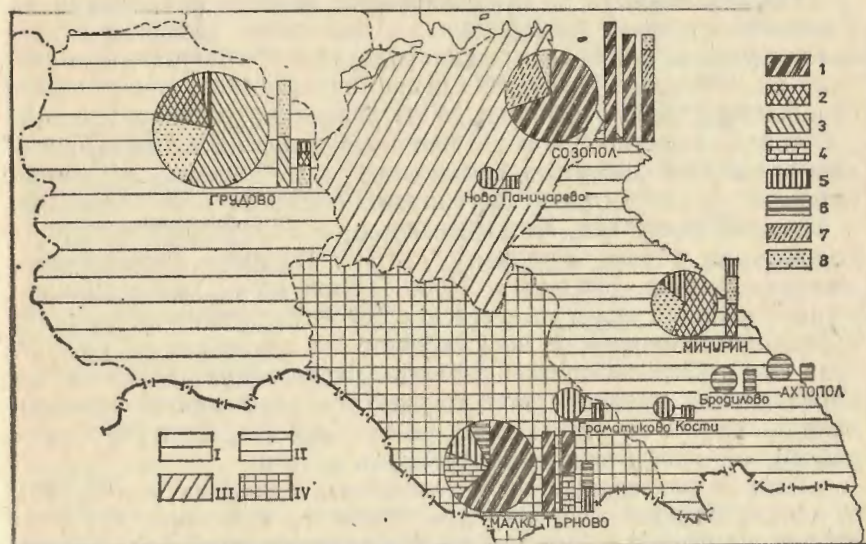
Малко Търново и Граматиково. Изградена бе флотационна фабрика. Образувана беше широка мрежа от горски стопанства за експлоатиране на дървесните ресурси. Основен поминък на населението освен селското стопанство станаха рудодобивът и дърводобивът. През този етап в гр. Мичурин започна да функционира корабостроителното предприятие „Странджа“ с предмет на дейност производство на дървени плавателни съдове, такелажни изделия и спасителни средства; цех „Резвая“ на дървообработващото предприятие „Гочо Иванов“ — Бургас, за производство на паркетина и фасониран дървен материал. С многоотраслова дейност се характеризират предприятията на местната и кооперативна промишленост: ТПК „Велека“ — Мичурин, ТПК „Мир“ — с. Бродилово, ТПК „Колективен труд“ — Ахтопол, ТПК „Резвая“ — Малко Търново. Промишлеността в гр. Грудово е представена от фабриката за пластмасови изделия и ТПК „Москва“ с разностранно производство и услуги.

Това е бил основно промишленият потенциал на Странджанския край до 1970 г. Изградените промишлено-производствени фондове бяха недостатъчни, за да създадат необходимата гравитационна сила в периода на кооперирането и механизиранието на селското стопанство. Промишлеността на Странджанския край не се оказва сериозна пречка за спиране на изселническите движения към Бургас и вътрешността на страната.

Вторият етап в промишленото развитие започва след Мартенския пленум на ЦК на БКП (1970 г.), когато паралелно с функционирането на изградените производствени мощности се разкриха и нови. В резултат на последователно прилаганата регионална политика на партията в областта на териториалното разположение на производителните сили се изгради МЗ „Бриз“ — Грудово, за производство на вентилационна техника, предприятието за добив и обработка на скално-облицовъчни материали в Малко Търново, разшири се рудодобивът, обновиха се някои основни производствени фондове и се създадоха нови цехове на промишлени предприятия от Бургас в с. Кости, с. Желязково и други. В резултат на това обемът на произвежданата промишлена продукция надхвърли 47 млн. лв., а броят на заетите лица достигна 7200 души. В промишлените предприятия на Странджанския край вече работят 12,0% от заетите лица в промишлеността на Бургаски окръг, но тук се формира само 3,0% от общата промишлена продукция на окръга (1980 г.).

Независимо от постигнатите успехи през втория етап ние смятаме, че проблемите на ускореното развитие на промишлеността в Странджанския край по нейната рационална концентрация и специализация остават открити. Остарелите морално и физически износените основни фондове на повечето промишлени предприятия не създават възможности за бързото внедряване

постиженията на научно-техническия прогрес и не са привлекателен поминък за младата, със значително по-високи интелектуални възможности работна ръка. Машиностроителните предприятия (МЗ „Бриз“ — Грудово, и ЗКО „Странджа“ — Мичурин)

Фиг. 1. Териториална и отраслова структура на промишлеността на Странджанския край за 1980 г.

Промислени отрасли: 1 — рудодобив и цветна металургия; 2 — машиностроене; 3 — химическа и каучукова; 4 — производство на строителни материали; 5 — дърводобив и дървообработване; 6 — шивашка и килимарска; 7 — рибоконсервна; 8 — местна и кооперативна промишленост. 1 кв. мм от кръга е равен на 20 хил. лв. пром. продукция; 1 мм височина от стълбчето е равен на 20 д., заети в промишлеността.
На 1000 души от населението на селищната система се падат:
I — до 70 д., заети в промишлеността
II — от 70 до 100 д. —
III — от 100 до 150 д. —
IV — над 150 д. —

Fig 1. Spatial and Sectoral Structure of the Industry in Strandzha Region for 1980.

Industrial branches: 1 — Ore output and non-ferrous metallurgy; 2 — Machine-building; 3 — Chemical and rubber industry; 4 — Production of building materials; 5 — Timber producing and wood processing; 6 — Sewing and carpet industry; 7 — Fish canning industry; 8 — Local and co-operative industry.
Scale: 1 mm² of the circle — 20 000 leva of the ind. output
1 mm of the column — 20 pers. employed in industry
There are for each 1000 inh. of the settlement system:
I — up to 70 pers. employed in industry
II — 70—100 pers. —
III — 100—150 pers. —
IV — 1 more than 150 pers. —

дълго време са с неуточнена специализация и с неизяснена перспецифична производствена програма, което в определена степен влияе за тяхното относително по-бавно развитие.

Очертаването на закономерностите и тенденциите в перспективното развитие на промишлеността в Странджанския край е свързано с разкриването на отрасловата и териториалната ѝ структура — вж. фиг. 1.

Промишлеността в Странджанския край е представена от 7 основни отрасли, между които с най-голямо значение и най-висок относителен дял се нареждат рудодобивът и цветната металургия—вж. таблица 1 на стр 25. Специфична особеност е, че повечето от производствените единици са изградени на основата на преработката на местни суровини, например: в цветната металургия—клонът на МОК „Бургаски медни мини“ в М. Търново, в промишлеността за строителни материали — ПДОСМ — М. Търново, и вародобивният цех, в дърводобива и дървообработването — Държавните горски стопанства в М. Търново, Граматиково, Мичурин, Кости, Грудово и Ново Паничарево. Това е положително явление с оглед на рационалното използване на местните суровинни източници и ангажирането на трудовите ресурси от този край. Перспективното развитие на тези отрасли обаче е в корелационна връзка с количеството на установените промишлени запаси, от по-нататъшните успехи на геологопроучвателните работи, от залесителните мероприятия и т. н.

Само в две селища производствените единици са с профил от специализацията на Бургаски окръг и териториално-производствения комплекс: Мичурин — в корабостроенето (ЗКО „Странджа“), и Грудово — машиностроене и производство на вентилационна техника (МЗ „Бриз“). Съществуват възможности и в перспектива тези поделения още по-тясно и по-обвързано да се развиват в съответствие със специализиращите направления на Бургаски окръг.

Обстоятелството, че по-голямата част от промишлените звена са от тежката промишленост, от добивните отрасли, ангажиращи преди всичко мъжка работна ръка, е предопределило и диспропорцията в използването на трудовите ресурси по полов и квалификационен състав. Наличието на незаета работна ръка се определя от недостатъчно развитите отрасли и дейности, позволяващи комплексното използване на работната сила.

При анализа на отрасловата структура на промишлеността трябва да подчертаем, че съвсем слабо са застъпени или липсват поделения на отраслите, носители на техническия прогрес — машиностроене, електроника и електротехника, химическа промишленост, въпреки близостта на Нефтохимическия комбинат край Бургас.

Независимо от отредената приоритетна роля на промишлеността за стопанското активизиране на Странджанския край селското стопанство си остава все още основен поминък на населението.

Таблица № 1

Отраслова структура на промишлеността на Странджанския край по години (в %)

№	Отрасли	Обща промишлена продукция		Заети лица	
		1970	1980	1970	1980
1.	Рудодобив и цветна металургия	38,9	27,6	39,4	41,8
2.	Химическа и каучукова промишленост	10,7	19,6	7,7	5,6
3.	Дърводобивна и дървообработвателна промишленост	16,6	12,7	19,8	16,7
4.	Машиностроителна и металообработваща промишленост	2,6	10,7	2,6	5,0
5.	Хранително-вкусова промишленост	9,2	10,2	7,2	6,8
6.	Промишленост за строителни материали	1,8	4,1	1,7	3,4
7.	Текстилна промишленост	0,9	0,5	1,1	0,5
8.	Местна и кооперативна промишленост	19,3	14,6	20,5	20,2
Общо:		100,0	100,0	100,0	100,0

При определяне перспективното развитие на промишлеността следва да се вземат под внимание и взаимоотношенията със селското стопанство, с възможностите за съчетано развитие, както и развитието на промишлените дейности, застъпени в аграрно-промишлените комплекси, т. е. така наречените „странични (подсобни) дейности“. Така например в АПК — Грудово, се извършват и чисто промишлени дейности: цех „Керамичен“ за производство на тухли, цех за инертни материали и цех за бетонови изделия (с по 250—300 х. лв. ОПП). Тези дейности в определени параметри следва да се стимулират и насърчават, тъй като са предпоставка за създаване на целогодишна заетост на кооператорите.

Анализът на териториалната структура на промишлеността разкрива редица особености. Производствените мощности са териториално неравномерно разположени. Те са локализирани предимно в центровете на селищните системи, където се произвежда 92,0% от обема на общата промишлена продукция и се ангажира трудът на 92,0% от броя на заетите лица в промишлеността на Странджанския край.

Отдалечеността от големите промишлени центрове за преобладаващата част от селищата и слабите производствени връзки са една от причините за ниските темпове в промишленото развитие.

Очерталата се структура на промишлените отрасли и сегаш-

ното състояние на териториалната организация на промишленото производство ни дава основание да предложим концепция за перспективното развитие на промишлеността в Странджанския край.

На първо място промишлеността следва да стане основният отрасъл в селищните системи, „гръбнакът“ на тяхната икономика. Това се диктува от задачите, които ѝ се възлагат по отношение на икономическото стабилизиране и възраждане на този периферен, граничен, планински и полупланински край на нашата страна. В това отношение от голямо значение е ролята на водещите промишлени отрасли — машиностроене, електроника, химия, които създават условия и предпоставки за укрепване на градообразуващите фактори, за стабилизиране на трудовите ресурси и за увеличаване делът на научнотехническата интелигенция.

От съществено значение е по-нататъшното промишлено развитие на селищните системи от Странджанския край да се осъществява в съответствие с приетите насоки на специализация в териториално-производствения комплекс Бургас — Сливен — Ямбол; в чиито икономически граници попадат. Това означава, че е приоритет следва да се развиват производствените поделения от специализиращите промишлени отрасли и дейности, да се задълбочават производствено-икономическите връзки по линия на ешелонирането със съответните звена от другите селищни системи. Същевременно да се усъвършенствува отрасловата структура на промишлеността чрез намаляване относителния дял на отраслите и дейностите на добивната промишленост и засилване участието на отраслите — носители на техническия прогрес.

На основата на оптималното използване на местните условия и ресурси могат да се развиват и допълващите стопанския облик на окръга и териториално-производствения комплекс отрасли, с което се цели да се повишава комплексността в развитието на териториалните единици (рационално използване на трудовите ресурси по пол и квалификация, цялостно и дълбочино оползотворяване на местните природни ресурси и т. н.).

Необходимо е и в бъдеще да се развиват съобразно с ресурсните възможности на територията традиционните промишлени отрасли — рудодобив, дърводобив и промишлеността за строителни материали. Трябва обаче да се пристъпи към довеждане докрай производствените процеси по пълното оползотворяване на местните суровини. За целта е необходимо да се потърсят технически и технологически решения и на тяхна основа да се реализира открит способ на изземване на медните руди от рудник „Бръдцето“ и да се разширят обогатителните мощности на флотационната фабрика.

Особено перспективен е добивът и обработката на мраморите

в предприятието в М. Търново. Обновените му производствени фондове ще дадат възможност през годините на Осмата петилетка значително да се повиши производството на мраморни блокове [и мраморни плочи. С оглед да се затвори производственият цикъл, необходимо е да се изгради и цех за оползотворяване на отпадъците от обработката на мраморите, за производство на сувенири, мозаечни камъчета, мраморно брашно и др. От една страна, с това мероприятие ще се създадат условия за подобряване заетостта на работната ръка в М. Търново, и то за лица с повишена претенциозност към характера на труда, а, от друга, цялостно ще се използва добитият мрамор, който е с отлични качества — добра структура и интересни разцветки.

Наличието на значителни запаси от доброкачествени варовици с отлична характеристика е предпоставка за по-нататъшното развитие на вародобива чрез реконструкция и модернизация на инсталациите в гр. М. Търново главно за задоволяване на вътрешноокръжните нужди.

Развитието на дърводобива се очертава в съответствие с очакваните дървесни запаси. Горските стопанства от Странджа ще продължат да бъдат един от основните доставчици на широколистна дървесина за дървообработващия комбинат „Г. Иванов“ — Бургас.

Териториалната близост на Нефтохимическия комбинат — Бургас, разкрива значителни възможности за перспективното развитие както на завода за производство на пластмаси в Грудово, така и на други производства на базата на нефтохимическите производни. Продукцията на завода за пластмаси се предвижда да нарасне в края на Осмата петилетка 4 пъти в сравнение с 1980 г., а числеността на персонала да се увеличи около два пъти (по данни на ОНС — Грудово). Тази перспектива следва да се преценява и от друга гледна точка — осигуряване заетост на една част от женската работна ръка, която ще дойде при строителството и експлоатацията на третия металургичен комбинат на България.

Значителен гласък следва да получат и поделенията на местната и кооперативната промишленост, които за отделните селищни системи имат утвърдена специализация: клон „Резвая“ — М. Търново — главно килимарство, ТПК „Мир в Бродилово“ — дървообработване и трикотаж. В перспектива тези производствени направления трябва да се утвърждават и разширяват. С тях ще се решават въпроси както на трудовата заетост, така и по осигуряването на повече и по-разнообразни стоки и услуги на населението. Целесъобразно е териториалният обхват на тези поделения да се разшири с оглед на създаването на цехове и филиали в по-големите населени места на селищните системи от гледна точка и на изграждането на опорни селища в тях. Съществуват

възможности за укрепване и разширяване на цеха за трикотажни изделия в с. Желязково, разкриване на дейности за производство на стоки и услуги в с. Факия и др.

Заслужава внимание и е належащо да се проучи въпросът и се вземе решение за изнасяне на подходящи дейности от окръжния център Бургас в селища от странджанската част на окръга. По такъв начин ще се създадат условия за намаляване напрежението в баланса на трудовите ресурси на гр. Бургас и същевременно ще се увеличи промишлената ангажираност в редица населени места в Странджа. Така например в с. Граматиково може да се разкрие подходяща дейност от завод „Хемус“ — Бургас, а в с. Звездец може да се укрепят и нарасне значително производството на стоки за ширпотреба към кабелния завод „В. Коларов“ — Бургас. Впоследствие с нарастване квалификацията на кадрите там може да се прехвърли и друго производство.

За гр. Мичурин и с. Приморско във връзка със сезонната заетост на населението в стопанския туризъм и почивното дело, както и в селското стопанство, е назрял моментът за създаване на клон към учебно-промишленото предприятие на ТК „Балкантурист“ — Бургас, което да ангажира труда на сезонните работници през зимния период.

По-нататъшното усъвършенстване на териториалната организация на промишленото производство следва да се съпровожда както с модернизацията и реконструкцията на съществуващите поделения, така и с изграждане на нови производствени мощности, оптимални по размер, но специализирани единици (цехове, филиали) в опорните населени места: освен централните селищни системи и в селата Приморско, Кости, Бродилово, Българи, Граматиково, Стоилово, Звездец, Желязково, Факия, Зидарово, Ясна поляна и гр. Ахтопол.

Нов момент в развитието на отрасловата и териториалната организация на производителните сили в Странджанския край ще бъде изграждането на мощностите на новия металургичен комбинат за висококачествени стомани в района на Дебелт — Драчево — Грудово. Той несъмнено ще окаже силно влияние и върху специализацията на селищните системи от Странджанския край. Съществуват възможности за разполагане на спомагателни и обслужващи звена в териториална близост с комбината, като ремонтно-механичния завод в Грудово, който би могъл да ползува като основа производствените мощности и квалифицираната работна ръка на МЗ „Бриз“ — Грудово; цехове за заготовки; цехове, обслужващи металургичното стопанство и други — в селища от селищната система Грудово или съседни селищни системи.

По-нататъшно развитие следва да получи и корабостроенето. Налице са предпоставки чрез модернизация, реконструкция и

разширение на ЗКО „Странджа“ — Мичурин, да се задълбочи специализацията в производството на морски съдове. Това създава условия за разширяване териториалния обхват на производството чрез по-нататъшно укрепване и разширение на цеха му в с. Кости на основата на поемане част от досегашната производствена програма, на завода — пластмасови плавателни съдове, спасителни средства и такелажни изделия.

Предлаганите от нас мероприятия, които са преценени както от гледна точка на специализацията на териториално-производствения комплекс, така и от възможностите на територията, могат да бъдат взети под внимание от планиращите органи през VIII петилетка. Необходимо е всяко ново производство да се обвързва с баланса на трудовите ресурси на селищните системи и перспективното развитие на селското стопанство и курортно-туристическото дело в Странджа и странджанското крайбрежие.

По-нататъшното развитие на промишлеността в странджанския край следва да бъде свързано с технологиите и производствата, които не замърсяват околната среда. Не трябва да се забравя, че Странджа е „белият дроб“ на Бургас и Южното Черноморие. Във връзка с това считаме, че за икономическата активизация на този край от голямо значение е по-нататъшното комплексно използване на природните дадености за развитието на стопанския туризъм, масовия отдих и почивното дело. Затова една прибързана промишлена „интервенция“ по странджанското черноморско крайбрежие може да има необратими отрицателни последствия.

ЛИТЕРАТУРА

1. XI конгрес на БКП, Стенографски протокол, С., 1976, с. 834.
2. К о л е к т и в — Българското черноморско крайбрежие — природна среда, ландшафти, население, икономика, комплекси, Изд. на БАН, С., 1979, с. 262.
3. А я н о в, Г. — Маяко Търново и неговата покрайнина (антропо-географски и исторически проучвания), Бс, 1939, с. 410.
4. Х р у ш ч о в, А. Т., Т. Х р и с т о в — Опит за класификация на промишлените отрасли съобразно с основните фактори на тяхното териториално разпределение, Изв. на БГД, С., 1968.

ON SOME ECONOMIC AND GEOGRAPHIC PROBLEMS
OF THE INDUSTRIAL DEVELOPMENT
OF STRANRJA MOUNTAIN REGION

M. Mihailov and St. Tsanev

S u m m a r y

This article is concerned with the analysis of the field and territorial structure of the industry in the settlement systems of Malko Turnovo, Michurin, Grudovo, and Sozopol. The authors have outlined two stages in the development of the industry in the Strandja Mountain region. The first of them is between 1956 and 1970, when after the April plenum (1956) of the Central Committee of the Bulgarian Communist Party a wide-scale prospecting was undertaken for the discovery of ores and minerals in the Strandja Mountain. The second stage begins with the March plenum of the Central Committee of the Bulgarian Communist Party (1970) when new industrial capacities were introduced in addition to those already functioning.

The analysis of the industrial field structure and the present state of the territorial organization of industrial production has enabled the authors to work out a new conception for the long-term development of the industry which will enhance the economic activation of the Strandja Mountain region.